

cap. 4, 10, quemadmodum illic annotavimus, in multis
Grecis codicibus legitur post me.

SATANA. D. Hilarius verius est existimare Satanae
nomen Petro tributum. Itaque ab verba distinguit
vnde post me, ut hacten cum Petro Christus loqua-
tur, deinde quasi ad diabolum qui eam Petro opinio-
nem suggereret, ut ipsum, non morem, impedit, con-
versus dicit: *Satana scandalum es mihi.* Quod cō
magis miror, quod idem Hilarius in Commentariis in
Psalmon 151, Petrum ipsum dicit. Satanan appellatum.
Neque de eo aliis quisquam dubitavit. Merito
admirari aliquis potest, quod et D. Augustinus, ser-
moni 15 de Verbis Domini secundum Matth., admira-
ratur, cur Christus tam brevi intervallo cumdem
Petrum, et beatum, et Satanan appellavit. Respon-
det Hieronym. nondum Ecclesiam super illum addi-
catum fuisse, propter errasse, propterem Satanan
vocari potuisse. Respondent August. et Theophylactus
beatum, cum non caro et sanguis, sed Pater, qui in
cello est, illi revelaret; Satanan, cum non ea, que
Dei, sed que hominum erant, sapiebat, vocatum
fuisse. Impudentes nostri temporis hereticis sunt, qui
in hunc solum titulum Romanum Pontificem Petro
successisse dicuntur. Si, inquit, Petrum Christus
Satanan appellavit, quo nomine Romana Pontifi-
cium appellavisset? Respondeo: *Tu es Petrus, et super
hanc petram adificabo Ecclesiam meam.* Rogoque vi-
cissim eos, si Petrum Apostolorum principem Satana-
nam appellavit, quo nomine Lutherum, quo nomine
Calvinum non hereticos tantum, sed pernicioseissimos
heresarchas appellarunt? Non ergo Petrum Satanan,
quasi proprio diaboli, sed quasi communii adversarii
nomine vocavit, quia sibi pro omnibus hominibus
mori volenti adversabatur. At cur tam acriter repre-
hendit? non tam quod Petri culpa, si qua tamen fuit,
quam quod rei, de qua agebatur, magnitudo mereba-
tur.

VERS. 24. — TUNC. Antequam Petrum reprehenderet, ut mihi videatur ex Luca colligi, qui haec verba
autem Petri reprehensione posuit, c. 9, 23, quanvis
Chrysostom et Theophylacto secis videatur.

DISCIPULUS. Lucas ait. *Dicbat autem ad omnes*, et
Marcus, cap. 8, 54: *Et conpactata turba cum discipulis
suis dixit eis:* quam evangelistarum dissensionem
duobus modis interpretor, aut Christum presentibus
turbis, et quia i testibus advocatus id dixisse solis apo-
stolis, aut precipue apostolis dictum voluisse; turbam
vero, quia aderat, quod Apostolis dicchatur, sibi dic-
tum pulasse.

SI QVIS VULT. Recte Chrysostomus, Euthynius et
Theophylactus admonuerunt liberum ex his verbis
arbitrium confirmari.

ANEGET SEMETIPSUM. Quid sit seipsum abnegare,
varie interpres exponunt. Hieronymus et Beda hoc
loco, et Gregorius, homil. 10 in Ezechiel, existi-
mant nihil aliud esse seipsum abnegare, quam veter-
arium confirmit.

VERS. 27. — ANEGET SEMETIPSUM, propriam scilicet
voluntatem; quatenus Dei voluntati regnabit, ET
TOLLAT CRUCEM SEAM: patienter ferat hujus vite in-

tem hominem exire, induere novum. Tunc, inquit
Beda, nos abegamus, cum vitamus, quod per vetustatem
fuiimus, et amittimus, quod per mortalem vocamus. Sed
manifestum est hoc loco non de moribus, sed de
mortibus agi, ut vers. 25 declaratur. Qui voluerit ani-
mam suam salvam facere, perdet eam: qui autem per-
diderit animam suam propter me, inventet eam. Multus
Chrysostomus, quid sit non ipsos abnegare ex aliorum
abnegatione admonet intelligendum. Alios abnegare
est illos contempnere, atque descrevere, nullam eorum
habere rationem, nullam curam, pro nihil eorum
vitam ducere. Hoc enim est scipsum abnegare nullam
sui habere rationem; vitam suam, cum opus est, pro
Christo contempnere, ut vers. 25 declaratur. Vocat
enim seipsum non animam, sed vitam corporis quam
contempnere oportet ut anima vivat: quia qui voluerit
animam suam, id est, vitam corporis salvam facere,
perdet eam, id est, vitam animae ut cap. 10, 58, 30
explicavimus.

VERS. 26. — ANIMA VERO SUE DEPRIMENTEM PATHA-
TRIA. Id est, anima vero sua mulieret, metaphora de
foro sumpta, in quo si quis de possessione aliquā,
quantumvis locupleti et de vita litigaret, nihil luera-
retur, si possessione quidem obtineret, sed vitam
perderet. Nam et hoc loco de iudicio agitur; sequitur
enim statim vers. 27: *Filius enim hominis venturus
est in gloria Patris cum angelis suis, et tunc reddet ueni-
tum secundum operam sua.*

AUT QUAM DABIT COMMUTATIONEM. Compensationem
pro anima sua, id est, pro vita sua; metaphorā etiam
est, aut à iudicio, aut à bello sumpta; nam et in iu-
dicio aliquando, qui capite damnatus est, pecunie
magnitude vitam redimit, aut quia vita corporis
quomomodo pecunia estimari potest; aut quia pecu-
nia iudicis corruptum: at pro aeterna anima
vita nulla in iudicio pecunia, nulla compensatio
dar potest, neque Deus, qui iulux futuris est, cor-
rumpi munierit. Et in bello solent homines, ehm
victi sunt, vitam pretio à victoribus emere; sed in
iudicio vita animae emere non poterunt. Quam enim
commutationem dabant pro anima sua? Ludit ergo
Christus nomina ambiguitate, et tacitè à vita corporis
ad animam vitam argumentatur. Utramque enim
nomen animae significat, sicut vers. precedenti et
cap. 10, 58, 59, quasi dicat, quemadmodum pro vita
corpis in bello, vel in iudicio nullam satis dignam
compensationem quisquam dare potest; ita et multo
etiam minus pro vita animae. Quod autem dicit homo.
Hebraismus et pro quisquam. Se enim solent Septua-
ginta vertere ubi est Hebrei 7, 16, id est, vir, qui
pro quisquam apud illes ponitur, ut Iudicium 2, 21, et
4, 20; Ruth 5, 5; et 1 Reg. 17, 23, et 21, 20; et 4
Reg. 18, 21.

VERS. 27. — FILIUS ENIM HOMINIS. Putat D. Hiero-
nymus hoc ad consolandos discipulos Christum di-
xisse; potius credo propter addidisse hoc, quia de
comoda, et ea maximè quæ propter me patiuntur:
aliquid quoque ad genus mortis quod perpessus
erat.

anime commutatione mentionem fecerat, quæ ex
forensi iudicio translata fuerat. Probat enim his ver-
bis nullum pro anima commutationem dari posse, quia
non quilibet iudex, sed filius hominis ad iudicandum
venturus est; neque quilibet modo, sed in gloria Pa-
tris sui, et cum angelis suis venturus est, ita ut hono-
rum nostrorum non indiget. Cum autem filius homini-
nis appelletur, diximus, cap. 8, 20.

In gloria Patris sui. In pro eius Hebreorum
iudicato; gloriam autem non sicut, sed Patris sui
vocat: et quia etsi ipsius erat, Patre tamen illi una
cum natura debeat, vel, ut Chrysostomus, et Euthy-
minus existimant, ut significet illam sibi communem
esse cum Patre. Nam et angelos statim non Patris,
sed eius vocat. Qui autem angelorum dominus erat,
verus Deus erat, communemque eum Patre habebat
gloriam: sed dicit in gloria venturus, quasi tum in
gloria non esset: quia quavis eadem una gloria
haberet, tamen tum occultabat, postea ostensurus erat.

ET TUNC REDDET UNICUIQUE. Ille verba, cap. 10, 41,
expositionis.

VERS. 28. — SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, id est,
ex iis, qui hic adiungunt, ut cap. 6, 5, documentis st. nidi ver-
bum in iheros Litteris non semper statim cororis, sed
aliquo tempore solam presentiam significare, sicut et His-
pani stare pro adesse solent dicere.

QUI NON GUSTABUNT MORTEM. Id est, non morientur;
hebraismus, qualis apud Lucan, c. 9, 27; Joannem,
cap. 2, 52; et apud D. Paulum ad Hebreos 2, 9; quan-
vis Hebrei potius soleant dicere *videre mortem*, quam
gustare, gustare, quam videare; soleant ita loqui scripto-
res Ecclesiastici, Iosephus, et Ambrosius, in c. 9 Luca de
morte animæ intelligendum putat, quasi dicit Christus
apostolis suis: *videtur mortuus non esse*; præterquam quod si
ne de tempore iudicij, nec de tempore resurrectionis,
ut probatum est, intelligi potest, necesse est, ut de
transfiguratione intelligatur. Nam quod Beda, et Gre-
gorius, apud D. Thomam, de Evangelii, Ecclesiæque
propagatione interpretantur, alienum videtur. Vocat
ergo Christus transfigurationem regnum suum, non
quia proprie regnum, sed quia futuri regni imago erat.
Potest autem merito dubitari, cur Christus, tanquam
magni aliquid dicat, nonnullos ex circumstantibus mori-
turos non esse, antequam ipsius videnter regnum
suum, non sunt, donec illius hominis venientem videant;

non coactum admodum est.

Is accuso te. Quid Christus hoc loco per regnum
sum intelligat, interpretum sententia mirum in mo-
dum variant. Nonnulli ut omnino iudicio interpretan-
tur, de quo vers. precedenti dixerat: *Filius enim homi-
nis venturus est in gloria Patris sui.* Idque videatur esse
valde consequens, sed quoniam aliqui ex iis, qui asta-
bant, usque ad diem iudicij moriuntur non essent, id
non satis est consequens. Quidam de Joanne Evan-
gelista id dictum volunt, quæ credunt mortuum non
esse, quod apud alium auctorem, quam apud Strabonem.

VERS. 28. — SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, QUI NON
GUSTABUNT MORTEM, DONEC VIDEANT FILIUM HOMINI-
NEMENTEM IN REGNO SUO. An de transfiguratione sua
pos paucos dies futura loquuntur? An de Ecclesiæ re-
potu paucis dies futura loquuntur?

CAPUT XVII.

1. Et post dies sex, assumit Jesus Petrum, et Iacobum,
et Joannem fratrem eius, et ducit illos in mon-
tem excelsum seorsum:

non inventio, neque Scriptura consentaneum est; ipso
enim Joannes videtur, cap. 21, 25, hanc de se vulgo
conceptam opinionem refutare. Alii de tempore illo,
quod post Christi resurrectionem fuit, interpretantur,
id enim, quia tunc gloriatus resurrexit, regnum Dei vo-
cari solet, ut infra, cap. 26, 29; et Marc. 14, 25; et
Lucas 22, 29, 50; quod plerique novis interpretibus
plausibile video; mihi vero multo modo placet, et
et quia id Christus regnum Dei, quia iam diabolus viens
erat, sed non regnum suum, quia nondum in gloria
sua venerat, appellare solet, et quia, si id dicere, nihil
dicit. Quid enim magis erat nonnullos ex disci-
pulis suis morituros non esse, prinsipium ipsum re-
surgentem videlicet, cum nonnulli, sed omnes vide-
rint: hoc autem loco enim dicit: *Sunt quidam de his stan-
tibus, minime obscurè significat non omnes discipulos,*
sed paucos tantum, et electos eosque singulari privile-
gio regnum illud sum, de quo loquatur, priusquam
morentur, visuros esse. Itaque vera est omnium ve-
terum iudiciorum interpretatio; Origenis, tractat, in
Matus; Hilarii, canone 16; Chrysostomi; Hieronymi;
Beda; Theophylacti; et Euthymius in Commeatariis;
Ambrosius, in cap. 9 Luca; Augustini, in capitulo 2 epistles
de Galatas; Remigii apud D. Thomam, regnum
Dei Christi transfigurationem appellari, quam non omnes,
sed solus Petrus, Jacobus, et Joannes, ante-
quam morerentur, videre mereruntur, quod vel ex eo
probari potest, quod statim omnes evangeliste sub-
jungant sex post diebus Christum coram tribus illis
apostolis suis transfigurari; præterquam quod si ne
de tempore iudicij, nec de tempore resurrectionis,
ut probatum est, intelligi potest, necesse est, ut de
transfiguratione intelligatur. Nam quod Beda, et Gre-
gorius, apud D. Thomam, de Evangelii, Ecclesiæque
propagatione interpretantur, alienum videtur. Vocat
ergo Christus transfigurationem regnum suum, non
quia proprie regnum, sed quia futuri regni imago erat.
Potest autem merito dubitari, cur Christus, tanquam
magni aliquid dicat, nonnullos ex circumstantibus mori-
turos non esse, antequam ipsius videnter regnum
suum, non sunt, donec illius hominis venientem videant;

non coactum admodum est.

gno post Jerosolymæ et synagoga destructionem? An
denum de regno gloria sue, quod post resurrectionem
est adiutor, cum in celum gloriatus ascendi?

hæc quidam omni modo intelligi possunt.

CHAPITRE XVII.

4. Six jours après, Jésus prit avec lui Pierre, Jac-
ques et Jean son frère, et les mena à l'écart sur une
haute montagne;

2. Et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol; vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

3. Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes.

4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum: Domine, bonus est nos hie esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum.

5. Adhuc eo loquente, ecce nubes luctu obumbravit eos: et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene comp'acti: ipsum audite.

6. Et audientes discipuli cediderunt in faciem suam, et timuerunt validi.

7. Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis: Surgite, et nolite timere.

8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesus.

9. descendenteribus illis de monte, praecepit eis Jesus dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgent.

10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quis ergo scribit dicens quid Eliam oporteat primum venire?

11. At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est et restitutus omnia.

12. Dico autem vobis quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quecumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis.

13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis.

14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genitilis propositus ante eum, dicens: Domine, miserere filii meo, quis lunaticus est, et male patitur: nam sep̄ cadit in ignem, et crebro in aquam.

15. Et obtulit eum discipulus tuus, et non potuerunt curare eum.

16. Respondens autem Jesus, ait: O generatio incredula et perversa! quoniam ero vobis secundum? usque quā patiar vos! Afferte hunc illum ad me.

17. Et increpavat illum Jesus, et exiit ab eo demotum, et curatus est per ex illa horā.

18. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secretō, et dixerunt: Quare nos non potuimus ejercere illum?

19. Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicnum granum simapis, dicetis monti huic: Translinc illic, et transibit: et nihil impossibile erit vobis.

20. Hoc autem genus non ejecitur nisi per orationem et jejunium.

21. Conversantibus autem eis in Galilée, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum: vobis autem dico: Nesciatis quae res est.

22. Et occident eum, et tertia die resurgent. Et contristati sunt vehementer.

2. Et it fuit transfiguré devant eux; son visage devint brillant comme le soleil; et ses vêtements blancs comme la neige.

3. Et voici qu'ils virerent paraître Moïse et Elie, qui s'entretenaient avec lui.

4. Alors Pierre prenait la parole, dit à Jésus : Seigneur, nous sommes bien ici : faisons-y, s'il vous plaît, trois tentes ; une pour vous, une pour Moïse, et une pour Elie.

5. Lorsqu'il parlait encore, une nuée lumineuse vint les couvrir, et il sortit de cette nuée une voix qui fit entendre ces paroles : C-lui-ci est mon Fils bien-aimé, dans lequel j'ai mis toute ma affection : écoutez-le.

6. Les disciples entendirent cela, tombèrent le visage contre terre, et furent saisis d'une extrême frayeur.

7. Et Jésus s'approcha, les toucha, et leur dit : Levez-vous, et ne craignez point.

8. Alors levant les yeux, il ne virerent plus que Jésus seul.

9. Lorsqu'ils descendaient de la montagne, Jésus leur fit ce commandement, et leur dit : Ne parlez à personne de ce que vous venez de voir, jusqu'à ce que le Fils de l'homme soit ressuscité d'entre les morts.

10. Ses disciples alors l'interrogeaient, et lui dirent : Pourquoi donc les scribes disent-ils qu'il faut qu'Elie vienne auparavant ?

11. Jésus leur répondit : Il est vrai qu'Elie doit venir et qu'il rétablira toutes choses.

12. Mais je vous déclare qu'Elie est déjà venu ; et ils ne l'ont point connu ; mais ils l'ont traité comme il leur a plu. Ils feront souffrir de même le Fils de l'homme.

13. Alors les disciples comprirent que c'était de Jean-Baptiste qu'il leur avait parlé.

14. Lorsqu'il fut venu vers le peuple, un homme s'approcha de lui, se jeta à genou à ses pieds, et lui dit : Seigneur, ayez pitié de mon fils qui est lunaire, et qui souffre cruellement, car il tombe souvent dans le feu, et souvent dans l'eau.

15. Je l'ai présenté à vos disciples, mais ils n'ont pu le guérir.

16. Sur quoi Jésus commença de dire: O rascie, et dépravée! jusqu'à quand serai-je avec vous? jusqu'à quand vous souffrira-je? Amenez-le moi ici.

17. Et Jésus ayant menacé le démon, il en sortit; et l'enfant fut guéri au même instant.

18. Alors les disciples s'approchèrent de Jésus, et lui dirent: Pourquoi, nous, n'avons-nous pu chasser ce démon?

19. Jésus leur répondit: A cause de votre incrédulité. Car j'veus le dis en vérité, si vous aviez de la foi comme un grain de sénèvre, vous diriez à cette montagne: Transporte-toi d'ici là; et elle s'y tr'nsportera; et rien ne vous serait impossible.

20. Mais on ne chasse ces démons que par la prière et par le jeûne.

21. Or, lorsqu'ils étaient dans la Galilée, Jésus leur dit : Le Fils de l'homme doit être livré entre les mains des hommes;

22. Ils le feront mourir, et il ressuscitera le troisième jour; et celas les affligea extrêmement.

23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachia accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non olvit didrachia?

24. Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens: Quid ibi videtur, Simon? Reges terre à quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis?

25. Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt in eis.

26. Ut autem non scandalizemus eos, vad ad mare, et mitte hamum: et cum piscem qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore eius, invenies statarem: illum sumens, da eis pro me et te.

COMMENTARIA

VERS. 1. — POST DIES SEX. Idem tempus ponit Marcus, c. 9, 2; Lucas verò, cap. 9, 28, post octo ferē dies id factum dicit, quod Hieronym., Chrysost., Beda, Theophyl., Euthym., hoc loco, et August., libro 2 de Consensu evang., cap. 56, ita solvunt, Mattheum et Marcus cum diem quod superiori gesta fuerant, non numerasse, Lucam vero numerasse. Potest et alio modo solvi, Lucam non preci è, sed confusò notasse tempus, idèque dixisse ficeret.

ASSUMPT. Multa hic queri possunt: Primo, cur Christus transfigurari voluerit; ad quam questionem Iohannes, Chrysostomus et Euthymius respondent, id fecisse ut discipulos mentione future mortis sua morentes consoleretur. Theophylactus verò, ut probaret, quod superiore capite, vers. 27. dixerat, se in Gloriā Patris sui venturum esse; quod utrumque probabilis est, quād quod hereticorum interpres s dicunt, voluisse ostendere se non invitum, sed sponte suā moritūrū, cūm tantam habet gloriā.

Alia quæstio est, cur non sit coram omnibus discipulis transfiguratus? Ratio ex vers. 9. facile colligitur, ubi præcepit tribus illis apostolis, qui ipsius gloriam concipiatis fuerant, ut nemini visionem illam dicerent, donec filius hominis à mortuis resurgeret. Noluit ergo Christus gloriam suam euulgari ob eas causas quas illic explicabimus.

Tertia est, cur tribus, non pluribus, non paucioribus gloriam suam ostenderit? Ideo, ut opinor, quicunque futurae sua glorie testes aliquis existare; in ore autem duorum, aut triunum testium stabit omne verbum, Deuter. 19, 15, et Mauth. 48, 16. Adeò quid ita accidit, ut tres habent discipulos secretorum suorum maximè capaces; hos enim tres ad res magis secretas solebat adhibere, ut apparet ex Marco, c. 14, 35. Quarta, cum his potius quād aliis ostenderit, cujus rei una modo exposta est ratio.

Alia verò est, quod Petrus et primus apostolorum magnus habet probabilitatem, quod Christus prope Casareum Philippi versaretur, cum Petro promisit claves regni eolorum, nec videtur hinc recessisse. Casarea autem ad radices montis Libani, vel potius Antilibani sita est. Marcus post historiam transfigurationis, et mox subsecutus Lunatici curationem statim hinc habet: Et inde prefecti prætergrediebantur Galileam, adeò ut quæ superius narratur, non videantur facta in Galilée.

VERS. 4. — ET POST DIES SEX, post sex integrō dies, et partem utriusque extremi. Hinc Lucas, c. 9, post dies ferē octo id factum ait. Et dicit eis in monte EXCELSU SEORSUM: communis est opinio montem illum fuisse Thabor. Fr. Lucas Bragensis existimat hunc montem fuisse Libanum, priori opinioni id faveat, quod in Galilée hæc transfiguratio facta videatur. Nam in hoc capite, v. 21, id habemus: conversantibus autem eis in Galilée: Thabor in medio Galilee situs est: sed posterior opinio ex superiori capite

V E R S . 2 . — *Et transfiguratus est. Putidē mibi
videtur hereticus quidam interpres translatisse , et
transformatus est , cum Grecum verbum παραστα-
θει , non magis transformari quam transfigurari si-
gnificet , et transformandi verbum nec magis usita-
tum , quam transfigurandi Latinis sit , quo sepe Plinius ,
Quintilius et Stetonus utuerat et periclosan in-
cludat ambiguitatem. Potest enim ad extermam
figuram , et ad essentialem , quam vocant , formam
referri , cum manifestum sit , ut Hieronymus admonet ,
Christianum non corporis sui naturam , sed exterram
tantum speciem figuram mutavisse.*

Sicut nix. Omnia ferè Graecorum exemplaria legunt, & rō sicut, sicut lux : nostrum interpretem legisse constat. sic zīas, sicut nix, quemadmodum et in nonnullis Graecis codicibus legitur; eamque lectionem omnino probandum existimo, et quia Marcus, cap. 3, 5, ita cīam scribit, et quia Hilarius, et omnes veteres auctores ita legunt, et quia comparatio similitudinē et magis est usitata; non enim, que alia sunt, solemus lumen, sed cuius comparare; splendida lumen comparamus; beatorum autem gloria aliis vestibus significari solet, ut Apocalypsis, cap. 1, 14, et 5, 4, 5, 18, et 4, 4, et 6, 11, et 7, 9, 15, et 19, 14. Fuerunt nostro tempore viri eruditissimi duū, qui existimaverunt apostolos in transfiguratione Christi vides dicitatem in quam sententiam et plurimos auctores veteres, et ecclesiasticum hymnum, quasi ita sentiat Ecclesia, proferre solent :

Sublime, colsum, internum; *Mare stationum* *erat*
Antiquus caelo et Chao.

Minime tamen illis assenser, neque ullum veterem
auctorem ita sensisse credo, et ita sentire periculosum
esse arbitror. Nam omnes illi, qui citantur veteres
auctores, nihil aliud dicere voluntur, quam apostolus
Christi divinitatem, id est, divinitatis signum oculis
conspexisse. Argumentabuntur enim adversus Ari-
anos, ut Christi divinitatem inde probarent, et in illo
ipso hymno, quem proferant, ecclesiastico id etiam
explicatur: *Natus enim ex coelis deus, seruandum me*

*Quicunque Christum queritis,
Oculos in altum tollite;
Hunc liebici visera
Signum perennis glorie.*
Non igitur Christus divinitatem suam, quae corporeis
oculis videri non potuit, sed divinitatis speciem et cor-

VERS. 2. — Testes miraculi abditi! Preparati, Jacobini in Ionaem, ut regni coelestis quod promittitur, specimine dare coram tribus testibus, qui res ipsam post resurrectiōnē vulgaretur. Alios apostolos non dicit utrum in monte; excludendus enim erat Iudas ab hoc spectaculo, quia occulat esse voluntates resurgentis: ne solus excusat potius suspicionem. Hoc autem specimini glorie sicut dare voluntate cordibus discipularum crucis conditio tolleretur ait Leo M., homili de Transfiguratione. Scilicet ad rationem non mitis gravem: *Sed non minor prudenter spes Ecclesiae sancte fundatur.* ut tamen Christi corpus agnosceret, quia esset communione do-

COMMENTARIA. CAP. XVI

et illa sollicitus. Dubitatur à quibusdam, cur tabernacula facere voluerit, et in eo loco manere. Respondet Chrysostomus, Theophylactus, et Euthymius metu Iudeorum id cogitasse, atque diisse, ne Christus, quemadmodum paulò ante dixerat, in eorum manus traducetur; quasi in summo monte latere posset, et si opus esset, à Moysè Eliā defendi, quoniam alter *Egyptios* et *Amalechitas*: alter duos; aut tres centuriones eum ipsum militibus devoco coelitus igne consumerat. Sed hæc cogitatio vix Petrus videtur digna. Vera igitur causa fuit, quam Petrus ipse indicat dicens: *Bonum est nos habere.* Bonum enim non utile, aut nutriri, ut auctores illi interpretantur sed iucundum vocat, quemadmodum Galli dicunt, *est bonum esse in loco.* Placerat enim illi gloriosus ille Christi, Moysis, et Eliæ status, in quo eos permanens oras credebat, si semper in monte commemoratione. Atiam videtur causam, cap. 9, 35, Lucas indicare, at enim Petrum hoc dixisse, cum vidisset Moysem et Eliam discensisse, quasi eos discedere doleret, vel letaque ibi semper manere. Marcus, cap. 9, 6, et Lucas, cap. 9, 35, annotant Petrum nescire quid diceret unde Calvinistæ more suo occasione arripimus Petrum imprudenter accusandi, quasi Moysen et Eliam Christi collegas, filique parcs facere voluerit; quod in mente quidem illi venti; neque preceptore evangelista dixi rursum illam, quid diceret, nescivisse quod quidquam contra fidem locutus sit, sed quod rude et quasi puerile desiderium magni amoris si gnum declaraverit, non considerans illi, qui sunt glorijs essent, opus non esse tabernaculum. Non autem consideravit, quia propter glorie magnitudinem, quam conixerat, obstupflectus erat: *Eram enim.* inquit Marcus, *timore exterriti.* Jayat videtur quanto verius, quantoque meliore spiritu D. Ambros, quam Calvinus Petri factum interpretetur. Is, in c. 9. Lucas, his verbis scribit: *Bonum est, inquit, non habere Hinc et illæ: Dissolvit, et cum Christo esse multo melius.* Non laudasse contestes non solum affectum, sed etiam facturam devotione praestans ut exsuscitaret tabernaculum tria impiger operatus communis obsequio ministerium pollicetur. Et quanquam nescire quid diceret, nonne ministerium pollicetur officium: in quo non inconsulto pertulit, sed prematura deo fructum pietatis acutum. Nam quod ignorabat, conditionis fuit: quod accipitit, *tertius.*

*Christus orabit, dormire eceperit, quemadmodum
passionis tempore fecerunt, cap. 26, 40, 45, idque
divino permisso, ut interim et Moyses et Elias vendi-
rent, et sese Christus transfigurarent. Quod et Lucas
indicat dicens: *Et vigilantes viderunt majestatem eius,
et duos viros, qui stabant cum illo.**

VERS. 4.—RESPONDENS. Hebraismus est respondere pro loqui, ut sœpè jam explicavimus.

FACIAMUS HIC TRIA TABERNACULA; de se, et aliis apostolis mentionem non facit, de solo Christo, Moyse,

VERS. 5.—**ECCE NUBES.** Ille lucida erat, non densa et caliginosa, ut in veteri Testamento. Neque illud existimare debemus eos inube circumfusos fuisse, sed eorum capitibus nubes insedit instar tabernaculi.

ratur ergo per nubem divina majestas, ut verus Deus, qui loquitur, eisque dominator non falsus, non terrenus esse significetur. Atque haec fuit causa, cum hoc loco nubes descendenter, ut vox illa, quae auditia est: *Hic est filius meus dilectus*, non alius, quam Deus esse crederetur, quemadmodum Euthymius animadvertisit. Illa etiam fortassis, quam reddit Ambros, ut apostoli Dei loquentis majestatem interposita nube ferre possent: nam eandem ab causa Moysi per nubem locutum legimus. Annotarunt Chrysostomus et Theophylactus hanc nubem lucidam fuisse, non qualis in veteri Testamento esse solebat, caliginosam; quia Deus non ad terrendum, sed ad docendum descendebat. Lando allegoriae subtilitatem sed potius propterē lucidam fuisse credo, ut rei, que agitur, id est, Christi gloriae, transfigurationique conveniat.

ET ECCE VOX DE CAELO DICENS. Recitè Chrysostomus, observavit hanc vocem, postquam Moyses et Elias discenderunt emissam fuisse, ut dubium non esset non ad aliud quād ad solum Christum esse referendam.

HIC EST FILIUS MEUS. Ambros, et Hieronymus existimant in pronomine *hic* emphasis esse, quasi dicat, non Moyses, non Elias, sed hic illius meus. Idem hereticorum interpres, sed perverso animo dicunt, ut Petrum, quasi Moysem, et Eliam Christo aquantem carpant. Ego emphasis quidem in eo pronominem, sed aliam esse arbitror. Neque enim apostoli dubitabant non Moysem, non Eliam, sed Christum filium esse Dei vivi, cum pauci ante, cum nondum Christi gloriam vidissent, id Petrus confessus esset. Itaque non opus erat ut Christus a Moysi et Eliâ celesti voce discerneretur. Hac igitur est emphasis, *hic*, id est, quem fulgentem, ut solem; quem gloriostatis, est illius meus. Non enim haec vox ad docendos discipulos Christum esse filium Dei missa est: sed ad docendum, scilicet venturus esset, et confirmandum, quod, cap. 16, 27, Christus dixerat: *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui et ad comparsandam Petri confessionem vers. 16: Tu es Christus filius Dei tristis, ut alias futuri regni Christi certior esset testis, quemadmodum ipse testatur, 2 Epist., cap. 1, 18: Et haec vocem non audiremus de celo altissimo, cum essesum cum ipso in monte sancto.* Hunc locum supra tractavimus, cap. 5, 17.

ISPIA AUDIRE. Constituit, aut esse indicat Christum legatum, cui obediendum sit. Audire enim hoc loco Hebreorum more significat obedire. Sic Psal. 2, 6: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.* Terminus, lib. 4 contra Marcionem ad hunc modum interpretatur, *ipsum audire*, id est, non Moysen, neque Eliam, quis hoc loco lex, et prophete abrogare.

VERS. 6. — CECIDERUNT, quia humana fragilitas, ait Hieronymus, conspectum majoris glorie ferre non sustinet.

VERS. 8. — LEVANTES OCULOS, ne si Moyses et Elias perseverarent cum Domino, Patris vox videretur intenta, cui potissimum daret testimonium, sit idem

sint. Calvinista vero haec verba in memoria figuranda esse monent, ne alium, quam ipsum Christum audiamus. Boni sicuti consilarii, quorum consilium utnam diligenter sequeremur, ne illos unquam hereticos audiencemus: nullum enim illi auditorum habent.

VERS. 6. — CECIDERUNT IN FACIEM SUAM. Incepit quidam Calvinistarum interpres exponit apostolos audita voce in terram adorabundos cecidisse: id enim Hebraicam phrasim significare: *וְיָמַת כָּדֵר בְּפִנְךָ* cadere in faciem. Quod, ut plerique verum sit; semper tamen verum non est; Nam, 1 Reg. 17, 49, *Goliath in faciem cecidisse* dicitur non adorans, sed moriens, et Daniel, cap. 8, 17, et 10, 9, etiam dicitur in faciem cecidisse non adorabundos, sed visione perterritus et obstupefactus. In hunc autem locum ea phrasis convenire non potest; quia statim evangelista, vers. 7, declarat, quare ceciderunt. *Et tinerunt, inquit, vadere, et accessit Jesus, et tetigis eos, dixique eis: Surgite, et nolle timere.* Unde manifestum est eos examines, aut seminum fuisse; propterē enim dicitur eos Christus tetigisse: sicut solemus, ut ad se redeant, examines tangere. Timore ergo, non veneratione ceciderunt. At quare timabant? Quis loquenter Deum non timeat? *Vocem nam, inquit, audie, et timui, et vox Domini in virtute, vox Domini in magnificencia, vox Domini confringens cordos, vox Domini intercedens flammam ignis: vox Domini concutientis desertum,* Psal. 28, 4, 5, 7. *Leo rugit, quis non timebit?* id est, si rugierit, Amos 5, 8.

VERS. 9. — ET DESCENDENTIBUS ILLIS DE MONTE, PRECEPTIS. Alterum relativum abundat ex Hebreorum idiomate. Latine dicendum erat, et descendibentibus illis de monte, precepit.

NEMINI DIXERIT VISIONEM HANC. Hunc locum supra, cap. 16, 20, explicavimus. Probabile est quod Hieronymus et Beda indicant, prohibuisse, non in populum evulgare; nihil enim incommodi sequi poterat, si id ali apostoli scirent, et illud commodi, ut magis in fiducia confirmentur; ut autem omnium populus sciret, id sequebatur incommodi, ut cap. 16, 20, exposuit, ut qui eis audirentur gloriam, si postea confidum viderent, quasi falsa gloria, dama decepti fuisse, à fide deficerent, ut Chrysostomus, Euthymius, Hieronymus, Beda, et Theophylactus putant. Probabiliter tamen, et evangelistis magis consentaneum videtur nec exteros quidem apostolos scire voluisse: dicit enim Marcus, cap. 9, 10, verbum apud se tres illos apostolos continuisse; et Lucas, cap. 9, 56: *Et ipsi, inquit, tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex iis, que videbant.*

DONEC FILIUS HOMINIS A MORTUIS RESURGAT. Cur non ante dici voluerit, supra exposuimus. Cur autem postea volerit scrii, in promptu ratio est, quia illud incommodum, quod ante sequebatur, tunc sequi non

Hieronymus.

VERS. 9. — NEMINI DIXERIT VISIONEM. Pergit Hieronymus: Non vult hoc in populus predicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud annos annos sequens crux scandalum facere.

poterat, et quia tunc totis velis evangelium erat praedicandum.

VERS. 10. — QUID ERGO SCRIBE DICUNT. Quorsum hoc apostoli interrogant, difficultate non caret. Calvinistarum interpres maligne et impio interpretantur propterē hoc apostolos dixisse, quia non credent Christum esse Messiam, de suo, ut opinor, ingenio apostolos judicantes. Hieronymus, quia putabant eum jam in gloria venisse, cum cum transfiguratum vidissent, et tamen Eliam discessisse. Ego ex proximis Christi verbis *douce filius hominis à mortuis resurget*, occasionem eos supplices arbitror id interrogandi. Quia enim dixat *douce à mortuis resurget*, se citò moriturum significaverat; siquid indicabat post eius resurrectionem apostolos adhuc superstitiosos esse, qui diu atate jam grandes vivere non poterant. Ergo non intelligentes resurrectionis mysterium, ut docent evangelista, existimat Christum antequam moreretur in gloria illa, de qua locutus fuerat, venturum esse, ut redderet unicuique secundum opera sua. Nam venturum esse post mortem animo comprehendere non poterant. Quia igitur putabant Christum adventum iustare, videbantque Eliam nondum venisse, eo saltu modo, quo venturus esse dicebatur, ut cum patrum ad filios, et cor filiorum ad patres revocaret, omniaque restituerit (nam in transfiguratione non tam venisse, quād apparuisse videbatur), interrogamus quomodo scribam dicam ante eius adventum Eliam esse venturum. Non erat ea privata scribarum opinio, sed omni Iudeorum populo communis. Verum, quia scribus legis doctores erant, eamque traditionem, ut verosimile est, populo soletibant explicare, illis eam attribuunt: quemadmodum si quis apud nos de plebe dicat; quomodo hoc, vel illud concionatores dicant, cum id non concionatores modò, sed Christiani omnes, et Scriptura ipsa dicat: sed illitterati homines, qui Scripturam non legunt, omnia solent doctoribus aut concionatoribus attribuere.

VERS. 11. — ELIAS QUIDEM VENIT. Tempus presens ex vulgaris loquendi more pro futuro positum est, aut potius pro infinito cum verbo debitu significante, quasi dicat: Elias quidem venire debet, aut Eliam quidem venire oportet. Sicut infra, vers. 24: *Magister noster non solvit dirachma?* id est, nonne debet solvere? et Joan. 21, 23: *Exigit sermo inter fratres, quid discipulus ille non moritur, id est, moritur non esset, aut mori non deberet.* Christus affirmat Eliam venturum esse: Calvinista tamen, ut sibi videntur, sapientiores Christo non credunt: nosque

primum adventum cum secundo confundant. Iudeorum libri, ait vir doctus, R. Simo, ubique Elius adventum ante Messiam insinuant, qui eos edocet quid faciendum sit.

VERS. 11 et 12. — RESTITUT ET OMNIA, empta in ordinem disponet. **JAN VENIT.** Quasi diceret: Elias vultus Messiae adventum præverteat, jam es venit, nimis Joannes Baptista in spiritu Elius. **Quæcumque VOLVERUNT.** Hinc colligimus insidias et invidiā Phariseorum Joannem tradidim et occidimus fuisse.

meritato, sed nec sine impudentia negare possit : *Et dabo*, inquit, *duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amici sacris.* Quos qui futuri sunt, statim describit : *Hi habent potestatem claudendi colum ne pluit, diebus prophete ipsorum.* Quis non videt Elias? et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutere terram omni plaga, quofiescumque voluerint. Quis non videt Moyses quasi digito demonstrari? Accedit, quod ut vers. 5 docuimus, haec ratio potissimum fuit, cur Moyse et Elias potius quam ali ex prophetae Domini transfigurationi interfuerunt, quia voluit Christus futurum suum adventum tribus illis apostolis ante oculos posse, et quia in secundo advento suo Moyses, et Elias sunt premittendi, ut ejus viam, quemadmodum in priori advento Joannes fecit preparant, adesse eos voluit. Denique huc omnium veterum auctorum opinio fuit; de Eliâ quidem constantissima, ac nemine dissentiente, quemadmodum supra, cap. 2, 4, probavimus : de Moyse minus constans : nam secundum secundum adventum Domini testem aliâ Moysen, aliâ Enoch futurum esse tradiderunt. Objicunt Calvinisti, quod versus sequenti Christus dicit : *Elias jam venit, et non cognoventer eum*, et vers. 15 : *Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis.* Respondeo nos non ignorare Christum de Joanne Baptista locutum fuisse, et Joannem venisse in spiritu et virtute Eliae, ut Angelus apud Lucam, cap. 1, 17, testatus est: sed affirmamus Christum non negare propterea, sed discitum potius verbum confirmare eliam Eliam ante secundum adventum solum esse venturum. Cum autem dixit : *Elias jam venit, tantum volunt significare, quod attinet ad effectum, id est ad signum prioris adventus, et ad ponitatem predicationem, quod utrumque in secundo advento Elias factus est eum jam venisse, quia in priori adventu Joannes utrumque praestriterat, quia sicut de secundo adventu Malachias dixit: *Ecce ego mitti Eliam prophetam de priori adventu, et de Joanne Baptista dixerat, cap. 3, 1: Ecce ego mitti angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te.* Voluit ergo Christus dicere non per id stare, quoniam Iudei crederent: sed quia perversi et obstinati erant. Elias enim ille, qui ante primum adventum promisso fuerat, id est, Joannes jam venerat. Quemadmodum c. 14, 14, dixit : *Et si vultis credere, ipsi est Elias.**

Vers. 15. — **QUIA LUNATICUS EST.** Marcus, c. 9, 17, mutum, et vers. 23, surdum fuisse dicit. Lucas vero, c. 9, 59, demoniacum fuisse declarat. Unde sequitur non fuisse, ut nonnulli putant, naturalem; sed à demone inventum morbum. Cur ergo lunaticus appellatur? Quidam utrumque fuisse existimat, et natura aut morbo lunaticum, et à demone vexatum. Verosimiliter.

Vers. 14. — **LUNATICUS,** sic dicuntur vexati à dæmons certis luna temporibus.

Vers. 15. — **QUONIUS ERO YOBISCUM?** Non quod tedi superioratus sit, ait Hieronymus, manusuetus ac misericordus: sed quod in similitudinem medici, si agrotum

miliius, quod Chrysostomus scribit homili. 58, neque natura, neque morbo, sed demoni arte, ac vexatione lunaticum fuisse; nam quem Marcus surdum et mutum spiritum, quem Lucas demoniacum, Matthæus lunaticum appellavit. Quam vero ob rem quosdam demoni lunaticos faciat, multis diversi auctores rationes adferunt; Origenes, tractatu 4 in Mattheum, Chrysostomus, homili. 58, Hieronymus in commentariis in c. 4 Matth., vers. 21, ut lunam Dei creaturam infamem, quasi morborum causa sit. Quod non tam mirabile est, quam hereticorum putant interpres. Experiencia enim docet, quanto studio persuaderet demones conuentur nonnullas creaturas plus, quam illis natura concessit, habere virtutis. Beda vero et Enthymius, ut creatorem ipsum in invidiam et odium adducant, hominesque illum blasphemant. Non est etiam illa improbabilis conjectura id aliquando dissimilandi et latendi causâ demonem facere. Lucas videtur indicare demonem in hoc adolescenti non perpetuo manere solitum, sed aliquando exire, aliquando redire; quod et Christus apud Mareum, cap. 9, 25, videtur significare, cum dicit demoni : *Exi ab eo, et amplius ne intricas in eum.*

Vers. 16. — **ET OBTULI EUM DISCIPULIS TUIS, ET NON POTERUNT CURARE EUM.** Verosimile est hunc hominem, dum Christus cum tribus discipulis in monte versaretur, filium suum reliquus discipulis obtulisse, ut Hilarius annotavit, illud durissimum addens : quemadmodum olim populum, dum Moyse in monte maneret; ita nunc discipulos dum Christus in monte versaretur, fidem perdidisse. Nam, ut minorem quam debent habuerint, ut Christus, vers. 20, videtur significare : fidem tamen certè non perdidissent. Simile quiddam videtur Chrysostomus. Indicare dicens propter ea discipulos demonem illum ejicere non potuisse, quia apostolorum columnæ non aderant; sed fidem eos perdidisse non dicit. Totam historiam Marcus, c. 9, 14, apertus et copiosus scribit, cum Christus ex iacente condiscendisset, invenerit discipulos et seribus, magna circumfusâ turbâ, disputantes, interrogassæque eos, quidnam id esset, de quo inter se disceptarent: tunc mors ex turbâ respondit, vers. 17 et 18 : *Misteri, atuli filium meum ad te habentem spiritum matrem, qui utimque eum apprehendit, aliquid illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit, et dixit discipulis tuis, ut ejerent illum, et non potuerunt.* Ex qua narrationis serie colligi videtur posse seribus de ea ipsa re cum Christi discipulis discepisse exprobatores, quod damonem illum ejicere non potuerint, ac fortasse dicentes inanem esse, et delusoriam potestatem, quam se à Christo adpellendos demones, aliaque miracula patranda jactant accepisse. Putant autem Chrysostomus, Hieron., Theoph. et Beda hunc hominem taciti apud Christum ejus discipulos accusasse. Id de

videtur contra sua precepta se gerere, dicat, usquequod accedam ad dominum istam; quoniam artis perdam industrias, me aliud jubente, te aliud perpetrante? Haec verba non ad apostolos, sed ad patrem lunatici, et ad Iudeos diriguntur.

homine Judeo faciliter credi potest; sed benignius interpretari possumus eum; non ut discipulos accusaret, sed ut demonis malignitatem, malisque gravitatem exaggeraret, dixisse eos ejicere non potuisse.

Vers. 17. — **O GENERATIO INCREDIBULA.** Omnes ferè auctores existimant Christum hoc non de discipulis, sed de patre adolescentis, et de toto Iudeorum genere dixisse ut Hilarius, Chrysostomus, Hieron., Beda, Strabus, Theophyl. et D. Thomas in commentariis. Quod valde probabile est; ait enim Marcus, c. 9, 19 : *Ille autem, id est, Christus, respondens ei, id est, patri adolescenti, dixit : O generatio incredula, haque patrem ipsum adolescentis et ceteros illius similes Iudeos generationem appellavit.* Argumentum etiam non minimum est, quod ibidem, vers. 22, pater adolescentis Christo dicit : *Sed si quid potes, adjuva nos, quasi de Christi potestate dubitaremus, et quod vers. 23, Christus respondet : Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti, quemadmodum Chrysostomus et Theophylactus observaverunt.* Quidam tamen soli discipulis dictum putant, ut Origenes, tract. 4 in Mattheum : aliâ ad utrosque, et ad discipulos, et ad exterios Iudeos referunt; ut Lyranus. Monnerunt Hieronymus, Beda, Strabus, et D. Thomas haec verba non esse indignantes, sed via reprobentis.

Unguio ergo vobiscurum? Chrysostomo, Euthymius et Theophylacto non assentior, qui existimant Christum his verbis significasse se morienti teneri desiderio, ut Iudeorum pravitate liberaretur; potius enim credo verba esse salutem Iudeorum desiderantis, et magistris et discipulorum moribus, et tarditate querentis, sicut apostolis dixit, Joan. 9, 9 : *Tanto tempore roboscum sum, et non cognovisti me, Philippi, etc.*

Vers. 18. — **ET INCREPANT.** Graecè ἐπειργάσθη, id est, imperavit illi. Utrumque enim, et increpare, et imperare, et comminari significat, quemadmodum Graecus auctor Euthymius, et in verborum proprietatis observandis diligentissimus hoc loco, et supra, cap. 16, 22, adnotavit. Imperandi autem significatio magis, quam increpandi convenit in hunc locum: quoniam Marcus explicavit dicens Christum imperasse demoni dicendo : *Ego praepucio tibi, ex ab eo.* Itaque quod Hieron., Beda et Theophylactus dubitant, quod pronomen illud referatur, ad demonem, an ad adolescentem, sine causa dubitant: nam et ex eo Marti loco, et ex eodem capite, vers. 21, et ex Luca, cap. 9, 42 perspicuum est non ad adolescentem, sed ad demonem esse referendum.

Vers. 20. — **PROPTER INCREDULITATEM VESTRAM.** Ante patris adolescentis, omniumque Iudeorum incredulitatem publicè reprehenderat: nunc apostolorum incredulitatem non publicè, sed privatum, ut eorum auctoritatibus consulat, reprehendit. Incredulitas autem illa, quam in patre reprehenderat, non miraculorum; sed christiane fidei opposiebat, quia de Christi divinitate, potentiaque dubitabatur; ergo et in auctoribus non fidei miraculorum; sed christiane defectum reprehendit. Deinde quia hoc non solum reprehendit, sed etiam exhortando, Christus dicit, ut statim sequitur : *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis.* Nemo autem quemquam

TIONEM ET JEJUNIUM. Eos consolatur quod puerum coram tanta multitudine sanare non potuerat: videtur Christus de peculiari aliquo genere demonum obstatu natiore loqui.

Vers. 20. — **HOC GENUS NON EDICITUR NISI PER ORA-**

exhortatur, ut donum miraculorum habeat, sicut neque, ut habeat prophetiam, aut lingurum donum, quia id non in nostrâ situm est potestate. Denique manifestum est de eâdem fide Christum loqui, de qua I ad Cor. 15, 2 loquitur D. Paulus; ad hunc enim locum alludit: *Si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* D. autem Paulum non de fide miraculorum (quoniam de eâ etiam Calvinistæ cum locum interpretantur), sed de Christianâ, quia una ex tribus theologieis virtutibus est, loqui ex versu 15, perspicuum est: *Nunc, inquit, manent, fides, spes, caritas, tria haec; major autem horum est caritas.*

SICUT GRANUM SINAPIS. Omnes ferè et veteres, et novi auctores, ut Origenes, tract. in Matthœum 4, Hieron., Beda et Strabu, aliqui etiam D. August. fidem hinc non magnitudine, sed efficacitate et acrimoniam comparari volunt: quasi dicat Christus, si habueritis fidem tam ardenter, tam vehementer, tam efficacem, quām granum sinapis est, dicitis monti huic: *Transi hinc illuc, et transibit.* Quod etsi à multis summisque auctoribus probatum est, difficultate non caret. Primum, quia non solenus res ardentes, et efficaces: sed parvas grano sinapis comparare, ut supra, cap. 15, 31, 32. Simile est regnum celorum granum sinapis, quod minimum est omnibus seminibus. Res verò ardentes, et efficaces igni potius, quām grano sinapis comparari solet: sicut Evangelium comparatur Luc. 12, 49: *Ignem veni mittere in terram.* Deinde quia si propter acrimoniam, et ardorem grano sinapis fides comparatur, non luit necesse dicere: *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis;* sed: *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis;* sed: *Si habueritis fidem,* scit. granum sinapis, ut natura, et effectus, non exigua significaretur. Cū autem non sinapi, sed granum sinapis dictum sit: manifestum est non vim, et naturalē, sed parvitatem significatum fuisse. Præterea non obscura antithesis est inter granum sinapis, et montem; ilam rem minimam, hanc maximam. Voluit enim Christus dicere vel minimum fidem, quale granum sinapis est, vel maximum montem posse transferre: de fidei igitur magnitudine, aut parvitate, non de efficacitate agitur. Non quod non etiam efficacitas inde colligatur: sed quod non efficacitate; sed exigitate granum sinapis fides conatur. Accedit quid, etsi videtur potest exiguum, magnum tamen apud me argumentum est, quia ex Christi ingenio, et maiestate sumitur. Si dicere volueris: *Si habueritis fidem tam ardenter, quām granum sinapis, dicitis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit:* sensus quidem verus esset: sed vulgaris, humilis, affectus, inefficax, et magnitudine ingenii Christi minime dignus. Quid enim gratia, aut acuminis habet: *Si habueritis ardenter fidem, montes transferetis?* scimus enim gneum propter ardorem solere magna pondera propellere. Minimam autem fidem, id est, grano sinapis similem ingentem montem posse transferre, id et gratiam propter antithesim, et acumen propter insperatum sententiam habet. Confirmat me aliquorum antiquissimorum auctorum judicium, quos testatur

Hieronymus ita sensisse. Itaque quod Origenes, Hieronymus, Beda, et Strabu existimant hic non minimam, sed maximam potius fidem grano sinapis comparari, quam D. Paulus omnem, id est, totam, integrum, et perfectam fidem appellat, sententia hujus loci mihi videtur esse contrarium. Video, quid obici mihi possit, quidque omnes, qui contra sentiunt, auctores moveri. Certum est D. Paulum I ad Cor. 15, 2, ad hunc locum alludere voluisse, atque non dū minimā, sed de maximā fide loqui, *si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam.* Responde eamdem fidem diverso respectu, et à Christo minimam, et à D. Paulo maxima appellari: minimam quidem à Christo ad eam, quam apostolos tam dū cum ipso versatos habere oportebat; non enim significat apostolos ne minimam quidem habere fidem, quippe magnam habebant, qui ipsum paulo ante filium Dei confessi fuerant; sed reprehendentes more utitur hyperbole, et exaggeratione, quasi dicat: *Si minimam fidem habueritis, id est, tantam, quantum habere deberitis, non majorem, diceritis monti huic: Transi hinc, et transiret.* Quemadmodum homini aliqui ingeniosi, minus tam, quod dicimus, intelligenti oburgantes dicere solemus: *Si vel minimum haberes ingenium, hoc intelligeres.* Non enim significamus eum non minimum quidem ingenii habere; sed minus habere, quām at hoc intelligeret, oporteret: hoc ergo sensu Christus minimam fidem appellavit. D. autem Paulus candens fidem comparatione ejus, quam aut ipse, aut alii vulgo habebant, maximum vocat, quia nemo dum eō pervenire videbat fidem, ut montes verbo transferre posset. Hinc intelligitur, necessarium non esse, ut omnis, qui minimam fidem habet, transferat montes. Neque verò omnis, qui maximam habet. Nam apostolos si non tunc, at certè postea tantum ilam fidem, quantum in illis tunc Christus desiderabat, ut montes transferre possent, habuisse transtulisse est. Nec tamen montem illos ultimum transtulisse legimus. Etsi, quod Chrysost., Euthym. et Theophylact scribunt, probabile esse non nego eos, id aliquid fortasse fecisse; sed sacris Litteris mandatum non esse, quia nec omnia Christi miracula, ut ait D. Joannes, scripta sunt. Rectè iudicem auctores dicunt, si non apostolos, apostolicos tamen viros id præstissime alludent, ut opinor, ad notam Neocasariensis Gregorii historiam, qui, ut Eusebius lib. 7, cap. 25, auctor est, ut Ecclesia quendam deficitur, montem, qui obstabat, in aliun locum transposuit. Cur autem id apostoli non fecerint, prudenter idem auctores respondent, quia necesse non fuit. Nec enim apostoli, sicut nec Christus, omnia que potuerunt: sed quod oportebat, quaque necesse erat facere, fecerunt; necessitatibus autem regula Dei gloria est; ea cum postulat, miracula facienda, cum non postulat, prætermittenda sunt. Hieronym. et Beda in Commentariis, et D. August., lib. 4 Quest. Evang., c. 29, allegoricæ explicarunt qui superbiam humanam, quam apostoli transtulerunt atque superarunt, per montem intelligent.

ET Nihil impossibile erit vobis. Non docet quid illis, sed quid fidei possibile sit; sicut Marci 9, 23: *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.* Fides enim quasi Dei manus est, quidquid Deus potest, fides potest, et ii qui fidem habent possunt, quia non suis sed Dei manibus operantur. Nec propterea sequitur, ut annotat D. Thom., eos esse, dicique possomnipotentes: omnipotens enim dicitur non quisquis omnia potest, sed quisquis suâ naturâ et virtute potest, qualis solus est Deus.

VERS. 21. — **HOC AUTEM GENUS.** Athanasius in lib. de Virginitate, Chrysost., et D. Thom. in hujus loci Commentariis existimant non unum aliquod certum, sed omne daemoniorum genus significari, quod ejusmodi sunt omnes, ut non nisi per orationem et jejuniū expelli possint. Verum multa daemonicæ apostoli non oratione et jejuniū: sed nominis Christi invocatione pepulerant, Lucas 10, 17: *Eiam daemonia subficiunt nubes in nomine tuo.* Loquitur ergo Christus de certo aliquo demoniorum genere, in quo expellendo plus sit, quām in aliis difficultatis: ita ut orationem etiam, atque jejuniū oporteat adhiberi. Quod autem id genus sit, incertum; Hieronym. hoc loco, et Leo, sermonē 2 de Jejunio septimi mensis, existimant nequissimum daemoniorum genus significari. Ali antiquissimum, id est, quod dū hominem possederit, quasi ut difficilis est dū inveteratos, quām recentes curare morbos; ita etiam sit difficilis eos demones, qui dū, quām qui brevi tempore in homine fuere, expellere. Ideo putant interrogâsse Christum apud Marcum, cap. 9, 21, quantum temporis esset, ex quo hoc illi accidisset. Mihil obstinatissimum et ferociissimum genus demonum videtur indicari: loquitur enim Christus de demonie tanquam de aliquo hoste arcu custodiente, qui, quod ferocior et obstinatio est, eō difficilius pelli potest, sicut Lccc. 41, 21: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia que possidet.* Hoc mihi colligi ex effectu videtur; ferocia hinc demon adolescentem illum lunaticum, mutum, et surdum, quibus obstinatissimum homines esse solent, cerebri phantasticæ, superbi, qui nihil rogantibus respondent, precibus surdi. Disputavimus de hac re, cap. 22, ubi ex hoc loco diversa demonum esse gerentur docimus.

Nisi in oratione et jejuniū. Errant hereticorum interpres existimantes orationem et jejuniū non nisi tanquam cantes, quibus fides acutur, desiderari: sola enim fide daemonem pelvit, ceteraque fieri miracula. Quod si verum esset, sufficiebat superior illa sententia, vers. 20: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicitis monti huic: Transi hinc, et transibit.* Nunc autem manifestum est Christum fidem, orationem, et jejuniū, tanquam tria distincta remedia, proposuisse. Fator et oratione fidem, et jejuniū orationem excitari, sed non propterea neque orationis, neque

VERS. 23. — **DIDRACHMA,** seu dimidium sicli. Hoc tributum non Romanis, sed templo solvebatur ex Josepho, l. 18, c. 42, didrachma quod more patro Deo solent offerre. Nec Romani in Galilæa et Tracho-

jejunium ultra sunt partes. Similis eorumdem error est, jejunium nihil habere meriti, quod jam olim similis ipsorum hereticis Jovinianos dixerat, quem Hieronymus confutavit. Quid ergo ad pellendum demonem jejunium valet? Nam quid fides, quid oratio valeat, obseruam non est. Respondeo, quid valet crapula ad allicendum, ac detinendum demonem? Quemadmodum ergo crapula delectatur, ita jejunium ferre non potest. Fides credendo, oratio petendo, jejunium tacendo, sed flagellando, et uero dazemonem pellit. Quemadmodum hostes non solum tormentis, aut jaculis, sed etiam fame pelluntur. Dubium inter interpres est, uteram orare ac jejunare debeat, is ne qui demonem pellit, an is à quo pellitur: sum enim, qui putent Christum significare eum, à quo pellendus demon est, jejunare debere. Alii utrumque, ut Chrysostom., Euthymius, et Theophylactus. Non dubito utriusque jejunium, orationemque juvare: sed Christus de eo tantum, qui demonem expellit, mihi videtur loqui: docet enim apostolos, quemadmodum hoc demoniorum genus ejicare debeant.

VERS. 22. — **CONVERSANTIBUS AUTEM ILLIS IN GALILEA,** ἀναπεριποντας δὲ αὐτῶν, vel conversantibus, vel revertentibus, ambiguum enim est. Sed melius credo nostrum interpretem conversantibus reddidisse, quia jam diu Christus in Galilæa versabatur: neque Evangeliste postea diverunt eum exivisse. Nam ex Phœnicia, quod supra Matthœum, cap. 15, 21, dixerat ivisse, jam diu redierat: et constans opinio est eum in Galilæa fuisse transfiguratum; ergo sensus est, cum adhuc in Galilæa versarentur, antequā inde exirent. Postea enim exivérunt, ut in Judæam venirent, et Lazarum Christus suscitat. Joan. 11, 14, 15.

VERS. 24. — **ACCESERUNT, QUI DIDRACHMA ACCIPERENT, AD PETRUM.** Chrysostom., Hieronym., Beda, Theophylact, et Euthym. existimant, proper miraculorum Christi magnitudinem reverendia causa auctorum non fuisse ad Christum accedere. Quod probabilis videtur esse, quām quod idem probable etiam esse putant, eos fortasse malitiosè ad Petrum potius, quam ad Christum accessisse, ut ex eo facilius elicerent, num Christus tributum Cesari solveret, ut, si negaret, occasionem caperent accusandi. Cur autem ad Petrum potius quam ad alium discipulum accesserent, vers. 27 dicimus. Didrachmum autem argentea moneta genus erat idem prorsus valens, atque duo Hispanica regalia, duo Italici juli, decem solidi Gallici hoc quidem tempore. Nam regale Hispanicum drachman unam argenti pendit: et didrachmum duas, ut nomen indicat, drachmas continet; sicut tridrachmum tres, tetradrachmum quatuor, id est, siclus Hebraicum. Sicut enim Judeoœ tantum pendebat, quantum quatuor Hispanica regalia, et quantum francus Gallicus, quem Henricus III edit. Quod autem tributum id fuerit, non omnibus convenit. Hilarius existimat illud fuisse, quod Exodi 30, 15, nitide tributa exigeant. Capharnaum verò in editione erat Philippi tetrarchæ. Vespasianus è debellatis Iudeis hec tributum ab iis postea solvi justis.

singuli Iudei solvere singulis annis in templum jussi sunt, hoc, inquit, dabit omnis, qui transi ad nomen, dimidium sibi mensuram templi. *Sicut viginti obols habet.* Media pars sibi offeretur domino. Et quidem pondus, et pretium recte convenit; nam, ut diximus, tetradrachmum, id est, quatuor drachmea siclum efficebant; unde sequitur didrachmum, id est, duas drachmas dimidium sibi effecisse, quod singuli Iudei maiores viginti singulis annis penderent jubentur. Ex eo autem Exodi loco Lyrani opinio à multis jam refutata aperte convincitur. Putat enim didrachmus solidum fuisse Gallicum, id est, duodecim, ut ipse vocat, parvos Turonicos; cum Moyses dicat siculum viginti obolos habuisse; constat autem obolum unum idem fuisse, atque solidum Gallicum. Nam, ut diximus, ex ipso pondera certum est francum unum, unum siclum pepondisse, sicut quatuor Hispanica regala, et francum viginti solidos, sicut siculum viginti obolos habere. Itaque didrachmum, quod Lyranus unum tantum solidum habuisse putat, decem solidos habebat. Plura de hac re non dicimus, quia multi de ea auctore copiosè dil gentere tractaverunt; tantum pretium pecunio ad usum nostri temporis accommodavimus. Quod ideo dicimus, ut ne quis miretur, si apud alios legerit didrachmum septem solidos, apud nos decem habere. Tunc enim Hispanicum regale, que drachma argenti est; tribus solidis cùm semisse estimabatur, nunc assimilatur quinque. Chrysostomus verò, Euthymius, et Theophylactus existimant hoc fuisse tributum, quod Iudei jussi sunt Dominio dare Numerorum 5, 46, 47, propter eos primogenitos, quibus catere Tribus Leviticam exercabant. Quod ne probabile quidem est. Illud enim tributum non nisi semel, et non nisi à primogenito, et non nisi à ducenti septuaginta tribus solutum est, quibus tunc inventa sunt relique tribus Levitarum tribum superare. Itaque multòerior est Hieronymi et Beda sententia, qui existimat hoc vestigial illud esse, quod Augustus Iudeis imposuit, cùm jussit, ut universus orbis describeretur, Luca 2, 1, verosimilis ejus rei conjectura est, quod Vespasianus expugnat postea Hierosolymis tantum Iudeis tributi imponerit, quantum ante templo solvabant, ut Josephus, libro 7 de Bello Iudaico, c. 26, auctor est, et est credibile Vespasianum illud ipsum tributum, quod Augustus imperaverat, et à quo sese Iudei rebellando exmerant, illis ubique, ut ait Josephus, terrarum essent, repousse. Atque hoc fortassis dicere Hilarius voluit Christum illud solvisse tributum, quod Iudei templo solvabant, quasi non Cesari, sed patri suo solverit.

Vers. 25. — ETIAM. Respondet Petrus affirmanter, antequām consulat Christum. Unde colligitur, aut metu eum ita respondisse, ne sī negare, aut dubitare videatur, publicanos offendaret, quasi Christus ex coru numero esset, qui, ut postea accusatus est, negabat tributum dari Cesari, aut quia de Christi voluntate non dubitabat, aut quia sciebat Christum alii annis solutum solvere, quod multò est probabilius.

Cum enim publicani interrogant, magister uester non solvit didrachma? sensus est, non solet solvere? est enim verbum non actionem, sed consuetudinem significans, qualis in Scriptura multa notavimus. Unum satis erit exemplum Joannis 4, 9: *Non coiuntur Iudei Samaritanis, id est, non solet uti.* Petrus autem respondebat etiam, confirmingans Christum solutum solvere. Cur ergo evangliste hujus tantum anni solutionis meminerunt? ut miraculum, quod proper solutionem factum est, exponenterent.

REGES TERRE. Quid Christus Petrum prævenit, ejusque cogitationem novit, magnum per seipsum miraculum fuit. Videbat autem Christus non convenienter Petrum interrogare: *Reges terre a quibus accipiunt tributum, vel censum, à filiis, an ab alienis?* quia videbat indicare, aut se terreni regis esse filium, et quidem Casari, siquidem è ratione probata vult se non debere Cesari solvere tributum; aut tributum illud non Cesari, sed Deo, cuius ipse filius erat, datum fuisse. Respondeo cum à minori ad maius argumentari, ut D. Chrysostomus annotavit, quasi dicat: Si filii Regis terreni illi tributum non debent; ego qui Dei regis Regum filius sum, nulli regi debeo. Potuit etiam alludere ad originem illius tributi, quod potebat, que, ut diximus, ea fuit, ut templo, id est, Deo solveretur, quemadmodum Hilarius, et Theophylactus existimant. Disputant nonnulli, an revera Christus, tanquam homo, tributum debuerit: Respondent deinde, quia D. Paulus testatur illum per omnia nobis, excepto peccato, similem factum fuisse, et hoc loco, non tanquam hominem, sed tanquam Deum argumentari se à tributo liberum esse. Id, an diei possit, doctiores videant; ego quidem non dixerim. Objici potest, quod Christus non de se tantum, sed etiam de Petro loqui videatur, et quod dicat tribulus numero liberos esse filios, et quod paulo post addat: *ut autem non scandalizemus eos.* Prior ratione non moveor, quia certum est Christum de se, tanquam de naturali Dei filio, locutum esse; qualis Petrus non erat. Itaque non potuit eum filiorum nomine comprehendere; sed locutus pluriter est, quia de omnibus generaliter regum filiis loquebatur. Secundū magis movere, quare videatur mihi Christus significare voluisse nec se, nec discipulos suos tributum debere; se, quia filius Dei erat; discipulos suos, quia ipsius familiares, et domestici censebantur. Et non solum regum filii; sed eorum etiam domestici à tributis liberi sunt. Quod autem quidam disputant, utrum omnes Christiani, quia filii adoptione Dei, aut quia quodammodo Christi familiares sunt, tributis soluti sint, ne locum quidem ultimum dubitatione habere puto. Nam etsi Christiani adoptione filii sunt Dei, Christique nomen gerunt, tamen ejus domestici, ut apostoli non sunt; et D. Paulus ad Roman. 15, 7, Christianos iubet suum cuique reddere, cui honorem, honorem; cui tributum, tributum. Neque D. Augustinus, qui in sententiam citari solet, lib. I Quest. evangelicarum, c. 25, ita sensit. Majore probabilitate potuerunt Hieron. alle gare, qui ita ad hunc locum scripsit: *Ille ero nobis*

et crucem sustinuit, et tributa reddidit; nos pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis à vectigalibus immunes sumus. Sed aut allegoric loquuntur, quidē tributum, ut ante solebamus, diabolo non solvamus; aut de solis agit Ecclesiasticis, qui ipsius tempore Christianis iam imperatoribus à vectigalibus immunes erant.

Vers. 27. — UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS. Non posset datum sed acceptum, ut theologi vocant, scandalum, sed id ipsum, cùm facile posset, vitare voluit. Itaque, quod theologi vulgo dicunt scandalum datum, non acceptum esse vitandum, non est pro certa ac perpetua regula accipendum. Nam et Christus hoc loco, D. Paulus ad Rom. 14, 21, et ad Cor. 8, 15, etiam scandalum acceptum fugiendum putaverunt; cùm idem Christus, supra, c. 15, 14, vitare noluerit, sed contempendum putaverit: *Sinile, inquit, illos, eccl. sunt, et duces caecorum;* quemadmodum Chrysostomus, et Euthymius annotarunt. Idem respondent id Christum pro ratione temporis, et aliarum circumstantiarum fecisse. Illic enim gloria Dei postulabat, ut proper Pharisaeorum scandalum à docendā veritate non desisteret: cedens gloria hic postulabat ut, cùm facile posset solvere tributum, publicanos non offendere, et malevolis Iudeis crimini occisione non daret. Nam et cùm semper tributum solvisset, tamen accusatus est postea, quid tributa Cesari solvere prohiberet, Luke, 25, 2. Idemque nobis faciendum esse momentum.

ET EUM PISCER QUI PRIMUS ASCENDERIT. Magnum hoc fuisse miraculum certum est; sed meritis Hieronymi dubitabit, in quā re fuerit; utrum in eo, quid scierit Christus, quis esset ille piscis, qui in ore statarem habebat: an in eo, quid scierit illum primus omnium ascendum esse: an in quod fecerit ipse, ut ille primus ascenderet: an quid in eo, qui primus ascenderit, statarem ipse solo verbo formaverit. Quod postremum mihi videbitur probabilis, quia non solet pisces, si quando statarem, aut aliam pecuniam deglutiri, cam in ore habere, sed in ventre. Itaque ille piscis, si statarem illum ipsi accepisset, non in ore, sed in ventre habuisset. Nam quod nonnulli dixerunt, quemadmodum Theophylactus recitat; statarem illum non pecuniam fuisse, sed margaritam, quam pisces habere solent, simile vero non est: quia nec margarita in ore, sed in ventre; nec in pisibus, qui reti capiuntur, sed in solis conchylis, quae urinatores à scopulis maris manibus avellunt, reperiri solent.

STATEREM. Stater apud Grecos idem erat, atque siclus apud Iudeos, eademque est Hebraic, et Graeci nominis origo; utrumque enim pondus significat.

CAPUT XVIII.

4. In illa horā accesserunt discipuli ad Jesum, dicens: *Quis, putas, major est in regno celorum?*

2. Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum,

Itaque idem erat stater, et tetradrachmum, id est, duo didrachma; propterea jubet Christus pro se, et pro Petro statarem dari, quia unusquisque didrachmum, id est, dimidium sibi penderet debebat.

PAO ME, ET TE. Quare pro Petro potius, quam pro aliis apostolis dari tributum jusserit, solet hic disputer. Chrysostomus, et Euthymius, respondent tributum illud à solis primogenitos fuisse solvendum; Petrum autem primogenitum fuisse. Quae opinio præterquam quid versu precedenti refutata est, ex eo etiam refutari potest, quid inter alios apostolos aliquos fuisse primogenitos credendum est. Melior est altera illa ratio, quam idem auctores, et Hieronymus adferunt, propterea Christum pro se et Petro solvisse, quid apostolorum caput esset. Scio hanc rationem nostris haeresies non placere; sed multò profecto est, quā illa, quam ipsi adferunt, probabiliter, id est pro Petro solvisse Christum, quid in ejus diversaretur domo. Nam cap. 8, 14, aperte prolatus Petrum in Capharnaum domum non habuisse. Alii existimant solum Petrum cum Christo tunc non fuisse, cùm dealii discipulis mentio non fiat: aut propterea pro illo solvisse, quia illam tantum publicani adierant. Incepto verò hic haereticus sunt, qui hinc Romani Pontificis primatum refellunt, et Ecclesie immunitatem tollunt, quid Petrus tributum solverit. Nam ista quidem ratione nec Christus quidem Ecclesie caput esset: solvit enim tributum; at solvit, cùm non debet; nec Petrus, ut ante probavimus, debebat. Et non considerant Petrum, si nunc inter Christianos reges in vivis esset, Ecclesiamque gubernaret, solutum non fuisse. Alia a veteribus auctoribus quaestio proponitur: quare Christus, cùm loculos haberet, et mulieres religiose, quae illum ex Iudea sequerantur, necessaria ei suppeditarent, non ex suis loculis, sed ex pice tributum solvit? Ratio quam Hieronymus reddit, noluisse Christum bona pauperum in tributum convertere, a pauca probata est. Nam, que in loculis erant, ad omnia necessaria mittabantur, et tributum solvere, quando ita Christus volebat, unum erat ex necessariis. Chrysostomus, et Euthymius, putant Christum ostendere voluisse se, etiam si tributum solveret, et terra et maris dominum esse, quandoquidem ex mari ipse tributum acciperet. Magis altera ratio, quam idem reddunt, mihi placet: Ita Christum tributum solvere voluisse, ut nee publicanos offendere, nec sum perdet privilegium, dám non ex suo, sed ex invento solveret. Quanquam ego veram suspicor esse rationem, quid tunc alii discipuli, qui loculos gestabant, non adcessent, et cùm nollet publicanos offendere, ad solvendum tributum miraculum fecerit.

CHAPITRE XVIII.

4. En ce même temps, les disciples s'approchèrent de Jésus, et lui dirent: Qui pensez-vous qui est le plus grand dans le royaume des cieux?

2. Et Jésus appela un petit enfant, le mit au milieu d'eux,